

PATOLCSY ZSÓFIA

Díszes, nagy lakodalmi ünnepséget tartottak 1546-ban nemes, nemzeti és vitézlő Patolcsy József uram házában. A legidősebbik leányt, a tizenkilenc esztendőös Zsófiát vette feleségül felsőci Bebek György.

A menyasszony családja igen jóhírű és régi eredetű, Bebekék pedig előkelő nagy urak, sok nevezetes vár birtokosai a Felvidéken.

A lakodalmon megjelentek az atyafiak, jóbarátok és tisztelők egész serege. Ebben az időben az esküvők, eljegyzések, keresztelők nemcsak családi ünnepségek, az ott összegyűlt fő és nemes urak meghányták vetették a közállapotokat, az ország dolgát. Nagyjelentőségű, néha az egész nemzet sorsát eldöntő tanácskozások folytak le ilyenkor. Hiszen jól tudjuk, a Wesselényi-féle összeesküvést is Széchy Mária és Bethlen István gróf lakodalmán kötötték meg.

Most azonban szó sincs komolyabb értekezésről. Az egész gyülekezet osztatlan örömmel, derűs kedvben nézi a jegyepárt.

A vőlegény derék, vitéz ember, Zsófiánál pedig nincs kellemetesebb, okosabb, ügyesebb leányzó az egész környéken.

Összeillő pár, — mondogatják az emberek egymásnak. — Itt aztán bizonyára boldog, békességes, nyugodalmas házasságot lesznek.

A jóslat első fele csakugyan bevált. Bebek György boldog házasságban élt feleségével.

De a békesség a nyugodalom? . . . Hol volt az Patolcsy Zsófia esküvőjét követő évtizedekben? . . .

Bebekék házassága mindjárt az elején telve van megpróbáltatásokkal. Zsófia írja később egyik levelében hűgának, nemes Szaplanczay Istvánnak:

„Fehér csíkok vágynak immár az én fekete hajamban, hogy most már nem zavarnak bennünket és nem kell remeg-

nem az én lelkem jó uram életéért, biztosságáért, testi és lelki épségéért. Öregek lettünk mi ketten az én lelkem jó urammal, mire a jó Isten, mindnyájunk kegyes atyja, megengedte nekünk, hogy itt, Füleken békességes szívvel örvendezhessünk egymásnak. De nem panaszolásképpen sorolom én ezt fel, sőt áldom az Úr Isten irgalmát, kegyelmét, ki annyi sok megpróbáltatás között erőt adott, hogy gyermekeinket felnevelhessük, kiházasítsuk és most már nyugalomban maradjassunk.”

Így ír a lelkes magyar asszony, Patolcsy Zsófia.

A múlt szomorú emlékei nem bántják, az elveszett örömtelen esztendőkért nem kesereg, vidám lélekkel élvezi a békés öregséget.

A tizenhatodik században kevés magyar család élete volt zavartalan.

Patolcsy Zsófia közvetlenül a mohácsi vész után született. Sűrű sötétség ült akkor az egész magyar égbolton. A kettészakadt országban a két király, Ferdinand és Zápolya vetélkedése között, nemzeti önállóságunk bukásában, — levette a legszörnyűbb mélységbe, — bizony sok magyar lélek elvesztette egyensúlyát, sőt erkölcsi érzékét és tiszta ítélőképességét is.

Aki ma igazi hazafi volt, azt holnap árulónak kiáltották. A gyöngébb lelkekben összezavarodott a jó és a rossz, a helyes és helytelen fogalma.

Voltak mélyresüllyedt lelkek, kik a nemzeti szerencsétlenségben is csak saját önző érdekeik után futottak, de voltak nemes, becsületes hazafiak és néha ezeknek is változtatni kellett pártállásukat, aszerint — honnan remélhettek segédelmet az eltiport, szerencsétlen, magyar nemzet számára?

Zápolya a török felé való orientálódást jelentette, Ferdinánd a nyugattal való kapcsolatot.

Akik ott hagyták az egyik királyt, hogy a másik mellé álljanak, azok nem mindig önző, egyéni érdekből cselekedtek.

A legtöbb magyar ember ebben az időben Martinuzzi Fráter György politikáját követte, úgy gondolkozván, hogy a német ellen a törököt, a török ellen a németet fogják kijátszani s így talán a nemzet majd felszabadul és visszanyerheti önállóságát?

Ilyenformán gondolkozott Patolcsy Zsófia férje, Bebek György is.

Bebek Zápolya, majd később az özvegy Izabella királyné és János Zsigmond fia híve volt, aztán Ferdinándhoz pártolt, mert a császártól remélte az országnak török rabságból való felszabadítását.

Hasszán bég, Losonc parancsnoka, megtudván, hogy Bebek a némethez pártolt, szörnyű haragra lobbant. Bebeket, mikor úton volt, elfogatta és azonnal ostromolni kezdte Fülek várát, hol Patolcsy Zsófia lakott két leányával, Katalinnal és Magdolnával.

Patolcsy Zsófia olyan hősiezen és szakértelemmel védte a várat, mint később Zrínyi Ilona Munkácsot.

Hasszán bégnek szégyenszemre kell elvonulnia, de előbb megüzeni Zsófia asszonyt:

— A váradat hát megtartottad, de urad, Bebek György, az én foglyom.

Zsófia azonnal követet küld a béghez, ki akarja váltani férjét. Hasszán olyan rengeteg aranyat kér Bebekért, hogy Zsófia bár eladja minden ékességét, drágakövét, zálogba veti atyai örökségét, sorra járja könyörgéseivel atyafiait, hogy kölcsönt szerezzen, nem bírja kiváltani.

Elindul hát Bécsbe Ferdinándhoz, hogy segítsen rajta.

Patolcsy Zsófia be is jut a császárhoz, de Ferdinánd csak panaszkodni tud.

— Te tudod, jó asszonyom, milyen nagyon siralmas helyzetben vagyunk magunk is. A sok háborúság, mi főleg miattatok, magyarokért zúdult reánk, mindenünket felémésztette. Bármennyire fáj is atyai szívünk kedvelt hívünkért, Bebek Györgyért, nem tudunk segítségedre lenni a váltságdíj fizetésében. Nem jóakaratumkon múlik, de nincs módunkban.

Patolcsy Zsófia tovább kér, könyörög, ő, aki magáért soha egy kérő szót nem ejtett, nem restelkedik a legmélyebb alázattal sem, férjéért, gyermekei édesapjáért hajtja meg térdét.

Térdre borul a császár trónusa előtt és úgy esdekel, cseréltesse ki a foglyot valamelyik szintén fogságba levő török főkatonával.

Ferdinánd kegyes, biztató szavakat intéz hozzá, fel-emeli térdéről. Lehet, meg is van benne a jószándék és segíteniakarás, de a végén semmi sem történik.

A császár tanácsosai azt mondják Ferdinándnak: nem kell a magyar főurakat, nemeseket kiváltani a török fogságból, mert ha színre — főre a Habsburgok mellé álltak is, megbízhatatlanok, ki tudja, nem pártolnak-e el megint a császártól?

Így hát Bebek György tovább is fogságban marad.

Hasszán bég megfenyegeti Zsófiát, hogyha hamarosan ki nem fizeti férje váltságdíját, Stambulba küldi Bebeket, a Héttoronyba. Onnét aztán még nehezebb és drágább lesz a kiváltás.

Patolcsy Zsófia nagyon megretten, mikor a Héttoronyról hall. A Stambulban levő várból bizony nagyon kevés fogoly szabadult ki.

Nem mintha rosszul, vagy kegyetlenül bántak volna ott velük. De a tengerparton levő erősségben csak a legelőkelőbb foglyokat tartották és akit ide bezártak, azért olyan töménytelen sok váltságdíjat követeltek, hogy a fogoly családja, hiába minden erőlködés, jóakarát, képtelen volt kifizetni.

A foglyoknak láncot is kellett hordani lábukon, igaz csak vékony, inkább képletes láncot, mely jelezze rabvoltukat. Nem bántották őket, szabadon élmezhehték magukat, kedvük, módjuk szerint. A vár körül rengeteg vadgalamb repkedett, ezeknek adtak enni, ezeket szoktatták magukhoz a szegény magyar foglyok és sóvárogva várták, lestek szabadulásuk percét.

A szabadulás olyan bizonytalan, néha egyáltalán soha el nem jövő. A Héttoronyban pusztult el sok szerencsétlen magyar fogoly.

Keserves volt élete itt az idegenben szegény magyaroknak. A honvágy epesztette, sorvasztotta őket. Ebből az időből való a gyönyörű ének, mely mintha hű tükörképe lenne a magyar foglyok lelki életének:

„Megunta két szemem a nagy vizet nézni,
Megunta két lábam már a láncot húzni,
Megunta a fülem tenger mormogását,
Vadgalamb bűgását...”

Patolcsy Zsófia minden áldozatot meghozott, hogy férjét kiválthassa Hasszán bégétől, mielőtt az még Stambulba küldené, de nem bírta a bég által követelt pénzt előteremteni s Hasszán útnak indította értékes foglyát a Héttorony felé . . .

Bebekné megtudja egyik kémétől, mikor indul a török csapat, egy sereg vitézzel megtámadja a törököket, de nem bírják Bebeket kiszabadítani.

Keservesen siratja Zsófia rabságba hurcolt férjét, de a gyász és fájdalom még jobban felemeli, elszánttá teszi lelkét. Várait megerősíti, katonasággal látja el, mert mint egyik levelében írja: „Nincs is nekem más vágyakozásom, mint férjemet itthon látni és gyermekeimet felnevelni. Hiszem, hogy Isten kegyelme mellett a jó emberek is segítenek rajtam. Ám úgy nagyon, az emberek csak annak tesznek szívességet, akitől várhatnak valamit. Ezért aranyakat kell gyűjteni és jól felszerelni az én drága jó uram várait.”

Híre is járt mindenfelé, hogy Patolcsy Zsófia mint megerősítette fogságban levő urának várait. Bécsben is meghallják ezt és Ferdinánd levelet írat Bebeknének „hívásáért megleszen a maga jutalma és Bebek Györgyöt nemsokára ki fogják cserélni valamelyik nagyobb fontosságú fogollyal.”

Csak hogy Zsófia már látta: Bécsből nem kap egyebet, üres biztatásoknál és Zápolya fiának, János Zsigmondnak ajánlotta fel szolgálatait, katonáit, várait. Megírta János Zsigmondnak, hogy bár esztendő óta gyűjti az aranyat, még mindig nem tudja kiváltani urát a Héttoronyból. János Zsigmond azonnal válaszolt és kiegészítvén a Patolcsy Zsófiától összegyűjtött összeget, hazahozatta Bebeket a hosszú fogságból.

János Zsigmond nagyon sokra becsülte Bebek vitézi képességét és hadvezérévé nevezte ki.

Patolcsy Zsófia ötesztendei keserves küzdelem után viszontlátta férjét, de Bebek György most is igen keveset van mellette. „Bizony árvaságban telnek most is életem napjai — írja Zsófia asszony, — de legyen meg az Úr Isten akaratja. Férjem állandóan távol hadseregénél, én pedig nem veszem kedvét hiábavaló panaszkodásokkal. Ha búsulok és emésztetem is magam, ő nem tud róla semmit, mert őkegyelmének én mindig bizakodó írásokat küldök. Elég neki a tábori élet gondja, baja, minek a magaméval terhelni? Abban nagyon

reménységem, hogy Isten kegyelme visszavezette a török rabságból és Isten kegyelme majd csak megadja nekünk, szegény magyaroknak a békességet és akkor ki-ki örvendezve élhet majd családjával. Addig is mi reánk, asszonyokra marad, vigyázunk az otthonlevőkre, neveljük, oktassuk gyermekeinket és szemünk mindenén rajta legyen, nehogy javainkból kitudódjanak, mire felnőnek s aztán koldusként álljanak a nagyvilágban. Két leánykám, Katáin és Magdolnám növén-növekedvén, minden este elmondja velem az imádságot^ melyre áldott emlékü édesanyám tanított valaha:

„Mutass Jézus kies helyet,
Lakásomra adj jó helyet.
Ez életben békességet,
Jövendőben üdvösséget.”

II.

A nemesszívú, nagylelkű, kiváló magyar asszony, Patolcsy Zsófia, csakugyan megérte, hogy békesség, nyugalom szállt az országra.

Legalább is ideig-óráig.

Magyarország végképpen Habsburg uralom alá került. Ferdinánd császárt a rendek elismerték királynak.

A rendek hűségesküje előtt azonban Ferdinándnak meg kellett esküdnie, hogy korábbi pártállásáért, senkit sem fognak életétől, vagy szabadságától megfosztani, sem vagyónában, jószágaiban, váraiban háborgatni.

Az ezer sebtől vérző Magyarország így hát, ha — rövid időre is — de nyugalomhoz jutott. A törökökkel való apróbb-nagyobb összetűzésektől eltekintve, megindulhatott a rendes élet. Igaz, hogy az ország nagyobbik része török kézen van és marad még másfél századig, de legalább a gyilkos tusáknak egyelőre vége. Magyar ember nem gyilkolja a magyart azért,, mert az egyik Ferdinándnak hódol, a másik Zápolyának.

Bebek György is visszatérhetett otthonába, ahol békeségben, szeretetben élt feleségével.

Leányai már férjnél voltak, derék, vitéz jó magyar emberek vették el őket.

Zsófia asszony igazságosan kiadta a leányok jussát, intvén őket, hogy szorgalmas munkálkodással, illő takarékos-sággal, okos beosztással gyarapítsák, amit az apai házból vittek s ami férjük birtokában vagyon. Mert, mint Katalin leányához küldött levelében írja a nagyasszony: „Vedd eszedbe, édes gyermekem, hogy nehezen megy ám a gyűjtés, de könnyen a szórás. Okos, értelmes embernek lelki üdvösségén kívül az legyen legfőbb gondja, hogy világi javait rendbe tartva, magáról és utódairól illendőképpen gondoskodjék. Mert meg vagyon írva a Prédikátorok könyvében: Jó, ha az embernek bölcsesség mellett marhája is vagyon.”

Bebek György, mikor sok-sok viszontagságos esztendő után otthonába tért, legnagyobb örömeire mindent kitűnő rendben talált, semmiben sem volt kár vagy fogyatkozás.

Sőt Zsófia okos, ügyes gazdálkodása mellett még tetemesen gyarapodott is a vagyon. Patolcsy Zsófia, ki hős tudott lenni a várát ostromló török ellen, a békés munka világában is mindenképpen kitűnően állt helyén.

A Bebek uradalmakban és várakban békésen, szorgalmasan dolgozó jobbágyok éltek.

Mert a többi földesúrnál bizony igen-igen sokhelyütt nagy volt a zűrzavar, a nyugtalanság. A jobbágyság csak a kényszernek, az erőszaknak engedve, ímmel-ámmal dolgozott s ha büntetlenül, megtorlatlanul tehették, kárt csináltak földesuraiknak.

Dózsa György lázadásának szörnyű leverése, az ember-telen bosszú, mit a nemesség és a törvényhozás vett a felkelt jobbágyokon, rettenetes következményekkel járt.

Dózsa György és Mészáros Lőrinc embertelen kivégzése a nemesség soraiban is irtózatot keltett. Sokan elfordultak miatta Zápolyától. Híre járt, hogy Zápolyát az Úr haragja sújtja kegyetlenkedéséért és Dózsa, meg nagybotú Lőrinc rettenetes halála óta mindig elveszti szeme világát, mikor a templomban a pap az Úr testét felmutatja.

Legenda volt, vagy valóság, nem tudni, de az bizonyos, hogy az egész magyar jobbágyságnak baromi sorsba való levetetése olyan sebeket szagztatott a nemzet testén, melyet hosszú századok sem tudtak teljesen begyógyítani.

Az 1514-ért vett bosszú mintha csak beharangozója volna Mohácsnak, nemzeti önállóságunk temetőjének. Mert csak

az a nemzet lehet erős, szabad és független, amelyik minden polgárát egyaránt magához öleli, mely minden egyes osztálynak emberhez méltó és illő életet ad, vagy legalább is megengedi, hogy ezért az emberhez méltó életért szabadon küzdhessen, dolgozhasson mindenki, — kivétel nélkül.

Mert ahogy egy nagy francia filozófus mondotta, ahol milliók szenvednek, nyomorognak, lelki vagy testi rabságban élnek, ott az ezrek sem lehetnek biztonságban, csak egyesek érzik jól magukat, — de azok is csak ideig-óráig.

A tizenhatodik században is voltak emelkedett gondolkozású emberek, akik belátták és megismerték a nagy igazságot: A gyűlölség csak rombolni, pusztítani tud, építeni csak a szeretet, engesztelődés szava és cselekedete képes.

Ezek közé a nagyszívű, emelkedett lelkű emberek közé tartozott Bebek György felesége, Patolcsy Zsófia is. Jobbágyaival úgy bánt, mintha nem is úrnőjük, de édesanyjuk lenne. Az ügyesebb jobbágyleányokat felhozatta várába és finomabb szövésre, varrásra, kézimunkára tanította. Házipatikája híres volt és ő maga sietett le várából a jobbágylakásokba, ha valahol segítségre volt szükség. Nagyobbik leányát, Katalint, levelében meg is feddi, mert nem találja elég gondosnak, segítségre késznek.

„Bizony néminemű nehezteléssel olvasám leveledben, édes gyermekem, hogy Bugyi Péter nevezetű jobbágyod elvértett, mert a kerék leszakítván kezét, nem volt, aki sebet bekötözze. Magadnak kellett volna váradból lemenni, édes leányom és mint ahogy tanítottalak, ellátni, istápolni a beteg jobbágyot, kit Krisztus Urunk kiömlött vére testvérünkké tett. Nem szabad a szenvedőt tudatlan, járatlan emberek kezén hagyni. Gondold meg, minden ilyen segítség javadra iratik ott fent a Mindenek Uránál. . . Ha pedig a szegény ember mégis meghalálozik, te legalább megtetted kötelességedet, mely alól soha az ember bármilyen rangban és módban legyen, magát ki ne húzza.”

Patolcsy Zsófiát igaz szeretettel vették körül jobbágyai és a Bebek birtokon mindenki úgy dolgozott, mintha csak a saját magáéban munkálkodnék.

Bebekné ifjúsága izgalmas és sok megpróbáltatásokkal teli, de öregkora szép és harmonikus. Férje otthon maradt mellette, mert Ferdinánd, ha nem is üldözhetette a Zápolya-

párti urakat, viszont semmiképpen sem bízott bennük. Amennyire lehetett, a közhivatalokból is igyekezett kitérni őket, de a hadseregnél meg éppen nem volt helyük. Nem tartották megbízhatónak őket. Ebben az időben egyre jobban erősödött a gondolat, hogy a birodalomban minden ingatag és máról holnapra változható s csak a katonák ereiben, a hadseregben lehet bizodalom.

Bebek Györgyöt elkedvetleníti a mellőzés és bizalmatlanság. Ízig-vérig katonatermészet, olyan vérből való, mely állandóan kitüntette magát hadi virtusokkal. Egy darabig mogorva és elégedetlen.

De Patolcsy Zsófia nagylelke megint csodát művel. Megbékéltette férjét új helyzetével és vissza tudja tartani attól, hogy összeesküvésbe keveredjék. Ez a kiváló asszony világosan látja, hogy Magyarországnak most mindenekelőtt csendre, békére, nyugalomra van szüksége. Erősödjék, gyarapodjék és szorgalmas, kitartó munkával építse jövőjét.

Patolcsy Zsófia megtudta férjével, a katonával, az örökösen hadakozó vitézzel kedveltetni a béke munkáját. Isten megadta ennek a kiváló teremtésnek legnagyobb áldását: a szép, nyugodalmas öregséget.

Dánielné Lengyel Laura.